

Žydinčios vyšnios vaizdinys lietuvių poezijoje

Rūta KAZLAUSKAITĖ
Šiaulių universitetas

*Sodai sprogo,
Ištaškydami savo žiedų
Pirmavaizdžius po užsąmones.*

Kornelijus Platelis, eil. „Pavasarinis“

Pagrindinės sąvokos: *vyšnia, poezija, vaizdinys, reikšmė, metafora, ženklas.*

§ 1. Poezijos tekstai yra ypatingi, nes glausta, bet talpia ir lanksčia kalba jais išreiškiamas individualus pasaulio matymas ir pažinimas, asmeninė patirtis. Kita vertus, originalus, subjektyvus daiktų ir reiškinių suvokimas remiasi įprastomis tam tikrai kultūrinei tradicijai schemomis (plg. Lotman 2004, 81; Апресян 1986, 273). Supynus realios tikrovės fragmento poetines realizacijas, Ježio Bartinskio terminu, – vizijas (Bartinskis 1999, 109), išryškėja nemokslinio, arba naiviojo, kolektyvinio pasaulėvaizdžio elementai (apie naivųjį pasaulio vaizdą kalboje žr. Jurijaus Apresjano darbuose, pvz., Апресян 1995, 5–6). Kalba ne tik fiksuoja ir saugo visuomenės, kurios dalis yra ir menininkai, savitą mąstymą ir jauseną, dorovines nuostatas, praktinę patirtį. Matuojant ir kalbiškai įtvirtinant tikrovę, žinios apie žmogų yra natūralus atskaitos taškas, tad kalbą galima vadinti antropocentrine (Рябцев 2000).

Straipsnis skirtas gamtinio pasaulio atstovės – žydinčios vyšnios – vaizdinio nuotrupoms, kurios aptiktos lietuvių poezijoje, sukomponuoti ir išsamiai aptarti. Tyrimo medžiaga – 79 autorių¹ eilėraščių 159 fragmentai. Pasirinktas semantinis-kognityvinis analizės aspektas: aptariant raiškos variantus ir vartojimo būdus, sąlygas išsikeltas uždavinys nustatyti pagrindinius pasirinkto augalo natūraliojo pažinimo, t. y. matymo, supratimo ir struktūravimo, principus. Tyrimu aiškinta(s), kaip lietuviai kūrėjai (iši)vaizduoja žydinčią vyšnią, kokios būdingosios jos žiedų ir žiedlapių ypatybės išryškėja – pripažįstamos stereotipinėmis (apie suvokimo stereotipus žr. Bartinskis 1985), kaip vertinamas, susiejamas su žmogumi ir įprasminamas simboliniu lygmeniu žydejimo reiškinys. Psichinės herojų būsenos poezijoje, žinia, nėra aprašinėjamos, apie jas sprendžiama iš išorinių pokyčių.

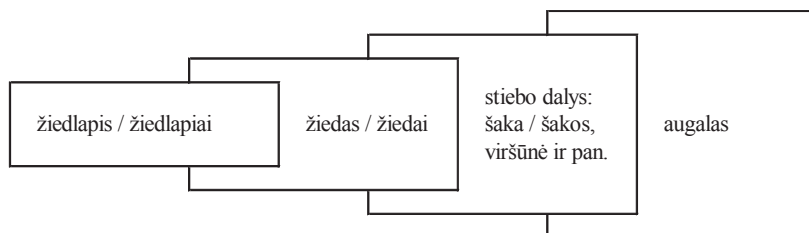
§ 2. Aprašomasis denotatas – erškėtinių šeimos vaismedis, vedantis tamsiai

¹ Dviejų poetų pavardės nežinomos: internete skelbiami eilėraščiai pasirašyti slapyvardžiais.

raudonas uogas su apvaliu kauliuku, visuose analizei sukaupuose poezijos pavyzdžiuose yra įvardytas tiesiogiai: pavartota įvairių fitonimo *vyšnia*, jo deminutyvų *vyšnaitė*, *vyšnelė*, taip pat vedinių su šaknimi *vyšn-*, būtent *žagarvyšnė* ‘ankstyvosios veislės vyšnios medis’ ir *vyšnynas* ‘vyšnių medžių grupė’, formų, pvz.: *Dar žydi žaibo trenkta vyšnia*. J. Vaič.; *Ir tarp vyšnių baltų / Praeitis prasiskleis*. P. Širv.; *Gegužy išbalus vyšnaitė*. E. Miež.; *pažvelk kaip spalio / šalnų mėnesienoj / žydi vyšnynas!* R. Ket.; Pirmasis vardų eilutės narys – nežymėtasis *vyšnia* yra dažniausias: jo formos paminėtos 129 kartus. Kiti vardai nuo 1 (*žagarvyšnė*) iki 7 (*vyšnaitė*) kartų aptikti 18 pavyzdžių.

Nurodytaisiais daiktavardžiais išreikštas denotatas eilėraščių 73 fragmentuose funkcionuoja kaip veikėjas, veikėjo veiksmo priemonė ar veiksmo vieta ir pan. (žr. pirmosios pastraipos iliustracinius pavyzdžius). 86 kartus šie daiktavardžiai pirmiausia atlieka aiškinamąją funkciją: eina kilmininko formomis ir sudaro pavadinamojo junginio pirmąjį dėmenį, nederinamąjį epitetą, pvz.: *Vyšnių žiedai keitė sniegą...* V. Reim.; *Balta žagarvyšnės šaka*. M. Karč.²

Retsykais, kai kalbama apie žiedų spalvą ir (arba) ore plazdenančius žiedlapius, vaismedį ar jų grupę žymintys daiktavardžiai vartojami metonimiškai: *vyšnios*, *vyšnynas* ir kiti vardai yra įgiję reikšmę ‘vyšnių žiedlapiai’, pvz.: *Jeigu / gegužyje – vyšniom, baltaisiais sapnais jei nesnigtų žiemom, <...> / Reikėtų kitų archyvarų*. B. Brazdž.; *Juokas virš balto vyšnyno / Skambina laiko varpu*. A. Slav. Metonimijos remiasi erdvinio dalies ir visumos ryšiu; tarpusavio santykių pobūdis matyti paveiksle.

Pav. Metonimijų, vartojamų reikšmė ‘vyšnios žiedlapis, žiedlapiai’, grandinė

Kur kas rečiau dėmesio centre atsiduria ne vyšnios medis, o jo dauginimosi organas žiedas, stiebo dalys, ant kurių susiformuoja žiedai, ir vaismedžių augavietė: eilėraščiuose 63 kartus paminėti *žiedas*, *žiedai*, *žiedlapiai*, *nuožydos* ‘nužydėję vainiklapiai’, *burbuolytės* ‘žiedpumpuriai’, *šaka*, *šakos*, *šakelės*, *viršūnė*, *sodas* ir *sodai*. Vyrauja daiktavardžio *žiedas* daugiskaitos formos – jų 25, pvz.: *O už lan-go – vyšnios žiedus krauna*. A. Balt.; *Dabar ten vyšnios žiedais apkrito / Baltai*

² Pasirinkus perkeltinę minties raišką, denotato nuoroda, galima sakyti, yra privaloma: jei-gu kūrinys nerealizuotas leidžiamasis kontekstas (apie jį žr. V a s k e l i e n ė 2007, 82) ir (arba) aiškinamasis dėmuo, sumažėja adresato galimybė tinkamai iškoduoti pranešimą. Plg. dvi Jono Aisčio eilėraščio „Gegutėlė“ atkarpas: *O tada toks baltas vyšnių sniegas krito...* ir *Pavadino vyšnių sodan, kur šakelės / Sniegą [‘vyšnių žiedus’] kėlė*. Daiktavardinės (*vyšnių*) *sniegas* tipo metaforos aptariamos § 7.

baltai kaip sniegas. A. Mišk. *Žiedo* vienaskaitos formos ir *žiedlapiai, žiedlapių, žiedlapius, žiedlapiais* pavartoti po 10 kartų, apie vieną *sodą* kalbama 9 kartus, o kiti koreliatai reti, pasitaikė 1–3 kartus, pvz.: *Vyšnių žiede vai nešėlk*³. J. Aist.; *Sninga tik žiedlapiai vyšnių ir laukinių slyvaičių*. S. Lyg.-Buc.; *Ir langus apkabins į savo baltą glėbį / plačios vyšnių ir alyvų šakos*. E. Miež.; *Staiga pasivaidena kad / <...> maišantis / Nuožydoms ir žvynams / Po žydinčia žuvim / Skutu vyšnią* M. Val. Kaip matyti, ‘dauginimosi organo’, ‘stiebo dalies’ ir ‘vaismedžių augavietės’ reikšmės daiktavardžiai pavyzdžiuose aiškumo dėlei neretai „pastiprinami“ vyšnios medį arba medžių grupę žyminčiu kilmininku: formomis *vyšnios, vyšnių, vyšnaičių, vyšnelės, vyšnyno* ir *vyšnyną*.

Poetų žvilgsnis apsisoja ir ties kokį nors paviršių nuklojusiais ar vėjo sklaidomais vyšnių žiedlapiais, ir ties pavieniais, skaičiuojamais objektais: žydinčiu vaismedžiu ar atskiru jo žiedu. Antrojo tipo, tiesa, retesni, pavyzdžiai – itin poetiški, liudijantys maksimalų stebėtojo priartėjimą prie vaizduojamojo objekto – pažadintas džiugias emocijas, nuostabą, subtilesnę grožio pajautą, dvasios nuskaidrėjimą, pvz.: *Apniukus diena. / Iš kur ta keista šviesa / Švyti pro vyšnią*. A. Puiš.; *Skimbtelėjo vyšnios žiedas / Ir užsiliepsnojo, panirdamas į saulėtekį*. N. Dangv.; *Vos prasiveria vyšnios žiedas, / Po nuotakos baltumu slepiantis saldų vaisių...* K. Plat.; *Poezija / yra / pati didžiausia / politika / kai dvasia / kaip vyšnios žiedas / atsiveria aušrai / visatai / ir sau* A. Balb. Būsenos metamorfozėms, nuolatiniam atsinaujinimui, veiksmui ir vyksmui perteikti pasitelkiami ‘akimirkos’, ‘staigumo’ ir ‘pradžios veiksmo’ semą turintys žodžiai (*skimbtelėjo, užsiliepsnojo, panirdamas, prasiveria, atsiveria*), ‘šviesos / nešviesos’ žymikliai (*baltumas, šviesa, švyti, saulėtekis, aušra, slepiantis, apniukus*). (Apie adresanto erdvės ypatumus, kai vyrąja laiko aspektas žr. А п р е с я н 1986, § 3.)

§ 3. Poezijos pasaulyje vyšnios augina žiedpumpurius, pražysta, žydi, apsunksta nuo žiedų, šlama ir svyra; kvapnūs žiedlapiai, kurį laiką puošę šakas, paplevėna ir nukrinta, o pagulėję ant žemės ima nykti. Šiuos veiksmus ir jų kylančias ypatybes žymi veiksmožodžiai *krauti (žiedus), kėstis (burbuolytėms), tarpti; pradėti žydėti, pražysti, pražydėti, išsiskleisti, atsiverti, prasiverti, atsidaryti; žydėti; pradėti irti, vysti, sudžiūti; linguoti, (pa-, nu-)linkti; šlamėti, (nu-, pri-)kristi, leistis; virpėti, pleventi; kvepėti*.

Žydėjimas – identifikuojamoji kategorija, jį žyminčios veiksmožodžių formos, asmenuojamosios ir neasmenuojamosios (dalyviai ir pusdalyviai), pavartotos 48 kartus.

Apie žydėjimo pradžią kalbama 14 pavyzdžių, dar 3 kartus kalbėtojo dėmesys sutelktas ties žydėjimo pradžios pradžia – žiedų formavimosi etapu, pvz.: *Jaunutės vyšnaitės pradėjo žydėti*. P. Vaič.; *Sningant būsi tyra, taip graži ir skaisti, / Lygiai vyšnioms pražydynt ‘pražystant’*. A. Mišk.; *Įsiklausai tada, kaip vyšnios atsidaro*.

³ Šelti reikšmė nėra aiški, jis neįtrauktas į *Lietuvių kalbos žodyną*. Bet fonetinis šelti panašumas į šėlti, pučiamųjų ž, š bei sklandžiujų v, n, l aktualizavimas frazėje ir visų veiksmožodžių, vartojamų vyšniai apibrėžti, semantinė dispersija (žr. § 3) verčia manyti, kad jis žymi judėjimą.

K. Kub.; *Ar tu buvai kada <...> vyšnia, / Ar krovei tu jaunu baltų žiedų pusnis?*
S. Santv.; – *Žiūrėk, jau vyšnių burbuolytės kečias*. A. Mišk.

Besitęsianti būseną – buvimas su žiedais – įvardyta 28 kartus. Įprastinis šios būsenos žymiklis – šaknis *žyd-*, bet vieną kartą pavartota ir forma *tarpo*: ja pabrėžiamas ypatingas žiedų gausis, pvz.: *Žydinčios vyšnios priminė sniegą*. A. Mišk.; *Balti sodai / Vyšnioms žydint*. S. Žuk.; *Žydėjo obelys ir vyšnios baltos krito soduos*. A. Jon.; *Ten žydės baltos baltos vyšnios*. A. Mišk.; *Jis [džiaugsmas], tikrasis, kaip vyšnių žydėjimas / Tik iš tolo šypsojos sapnu*. G. Iešm.; *Žiedais apsikrovus, ji [vyšnaitė] tarpo kadaise*. J. Baltr. Šios grupės eilėraščių fragmentai teigia du dalykus: vyšnios žydi dabar, žydėjo anksčiau, žydės ir ateityje, o žmogus, regėdamas jų grožį (vadinasi, žydėjimo metu) patiria stipriausius išgyvenimus.

Vos 3 kartus tiesiogiai akcentuotas žiedų gyvavimo galas: *Atrodė, / Saulė nenusileidžia. / Vyšnių žiedai / Niekados nenuvysta*. A. Balt.; *Ne tik draugai, net paukščiai į mane žiūrėjo, / Kaip į vyšnaitę žiūri jaunas vėjas, / Kol šios žiedai dar nepradėjo irti*. R. Mil.; *Lyja žiedlapiais vyšnių – tie drugeliai ant žemės / nutūpę sudžius*. R. Graib. Šis tarpsnis nei malonus, nei laukiamas. Kai nelieka žavaus skausmo, neišvengiamai aplanko mintys apie skausmingą to, kas brangu, baigtį.

6 veiksmazodžius, kurių priešdėlinės ir nepriešdėlinės formos analizuojamojoje poezijoje pavartotos 16 kartų, galima jungti į semantinį 'judėjimo' lauką. Vyšnioms nebūdinga stiebo pusiausvyra ir statiška šakų padėtis: medžiai nuosekliai vaizduojami siūbuojantys ir (arba) linkstantys prie žemės, pvz.: *Balta vyšnia palinkusi pavartėje* linguos A. Jon.; *Vyšnios nulinko žydėjusios, / Ištiesė baltąjį kilimą*. K. Inč. Vyšnių žiedlapiai irgi nėra statiški, styantys. Jeigu jie kategorizuojami kaip nedidelės raiškiškos formos realijos – paskiros, nepriklausančios dengiamajam sluoksniui, grakštaus judėjimo ore požymis tampa esminis. Žiedlapiai, judinami vėjo, virpa, o, atitrūkę nuo šakų, leidžiasi ant žemės, pvz.: *Tyliai skamba žydėjimas vyšnių, / Tarsi snaigės plevena žiedai*. K. Šešk.; *Gerai, kai krenta sode vyšnių sniegas*. O. Var.; *krintantys / vyšnių ievų kaštonų žiedlapiai krintantys*. E. Karn. Kognityvinės lingvistikos specialistai, norėdami parodyti paskirų žiedlapių ir jų visumos, nuklojusios žemę ar šakas, erdvinius santykius: padėtį vienas kito atžvilgiu, vietą arba judėjimo kelią – vartotų iš geštaltų psichologijos perimtus figūros ir fono terminus; figūrą traktuotų kaip pirminį, o foną kaip antrinį, arba referencijos, objektą (žr. M i k u l s k a s 2009, 49).

Visų medžio lapelių virpėjimą žymi ir vieną kartą pasitaikiusi forma *šlama*: *O man vyšnia už langą šlama, / Balta – vienų žiedų*. V. Buk. Bet virpėjimas šiuo atveju yra šalutinė ypatybė, svarbesnis – akustinis aspektas: lapeliams judant ir liečiantis atsiradęs silpnas ošimo garsas.

7 kartus žodžiais *kvepia, kvepianti, pakviptę, kvapnūs ir kvapas, dvelksmas* akcentuotas vyšnių žiedų aromatas, pvz.: *Graži esi, lietuviškos dainos gimtine, / Ar šviečia skaisti saulė, kvepia vyšnių sodas, / Ar audros piktos siaučia ir trankosi griaustiniai*. V. Pil.; *Po kvepiančia vyšnia, žiedais apkaišyta, / susitikova mudu vaikų rytą*. A. Last.; *Kambarį užliejęs vyšnios kvapas / nunešdavo jaunystės praeitin* A. A. Jon.

Atskirų grupių pavyzdžių skaičiai rodo, kad suvokiant ir kalbos priemonėmis apibrėžiant vyšnios veiksmus poezijoje lemiamas jutimo organas yra akys, o uoslė ir klausa yra šalutiniai pojūčiai. Tai dėsninga, nes didžioji informacijos dalis, siekianti net 80–90 proc. viso srauto, gaunama rega (L a p ė, N a v i k a s 2003, 72).

§ 4. Regimieji išpūdžiai, tik ne visada vieni – kartais sumišę su lytėjimu, poezijoje vyrauja ir įvardijant fizinius žiedlapių matmenis: spalvą, gausą ir svorį, taip pat buvimo vietą.

Būdingoji vyšnių žiedlapių spalva yra šviesiausio tono – balta, ją 59 kartus žymi šaknis drauge su priesaga *balt-*. Dažniausiai, 44 kartus, pavartotos būdvardžio *baltas*, *-a* linksnių paprastosios ir įvardžiuotinės formos bei negimininė forma *balta*, pvz.: *Man dar kvėpia balta vyšnia*, / *Godžiai gerianti vakaro pieną*. E. Miež.; *Baltos vyšnios / visą dieną...* B. Brazdž.; *Taip balta – / Lyg motulė drobes* / [vyšnių] *Sodely balintų*, / *Taip šviesu*. B. Dick. Tris kartus rečiau, 15 kartų, pasirinkti šio spalvos būdvardžio vediniai ir dariniai: lyginamosios formos *baltesnės* ir *balčiausia*, deminutyvas *baltutės*, prievaismis *baltai*, dalyvių formos *nubalę*, *išbalę*, *išbalus(i)*, abstraktusis daiktavardis *baltumas*, determinatyvinis dūrinys *baltaplaukės*, pvz.: *Vyšnios pražydo baltesnės už sniegą*. A. Kanc.; *Bet dar nebuvo / Tokių kvailėlių*, / *Kuriems pagailo / Baltučių vyšnių*, / *Pilkų varnėnų / Ir gelsvo smėlio*. D. Jak.; *Sustingę kaip medžiai*, / *kaip ievos, vyšnios, kriaušės ir obelys, šie išbalę / pavasario medžiai*, – *susibūrė seserys*. E. Miež.

Formos *baltesnės* ir *balčiausia* rodo, kad netgi achromatinis baltas potėpis esti įvairių atspalvių, t. y. skiriasi intensyvumu. Įvardžiuotinės formos – rastos *baltojo*, *baltąjį* ir *baltųjų*, taip pat priesagos vediniai *baltutės* ir tautologiniai junginiai *baltos baltos*, *baltai baltai* iškelia didžiausią ypatybės laipsnį. Kai šviesos itin daug, ji ima varginti ir vaizdas prieš akis ima mirgėti: *Ir gegužė / Ateis / Man – / Pirmo žaiibo metas*, / *Kai raibsta akys / Vyšnių baltumu*. A. Jon. Žinoma, akis dirgina ne pavieniai žiedai, o jų gausa – toks kiekis, kurį galima vadinti paklotu arba danga. Tiesiogiai žiedų daugumas įvardytas junginiu *vienu žiedų*: *Balta* [vyšnia] – *vienu žiedų*. V. Buk.

I pavyzdyje žiedlapių spalva įvardyta būdvardžiu *mėlynas*: *Sukosi ratelyje mergaitė*, / *snigo vyšnių mėlynais žiedais*. E. Miež. Regis, tokia originalia raiška pabrėžiamas dėl tam tikrų aplinkybių patamsėjęs baltas aptariamąsios realijos šviesos tonas. Žinome, kad prieblandoje pakinta akies jautrumas, visos spalvos nublunka, suvienodėja, pajuosta (apie akies jautrumo pakitimus trūkstam dienos šviesos žr. L a p ė, N a v i k a s 2003, 77), o tamsumas lietuvių kalbiškai reiškiamas ne tik šaknies *juod-*, bet ir *mėl-* ar, rečiau, *žal-* žodžiais (išsamiau apie tai žr. K a z l a u s k a i t ė 2010a, 131; ir min. liter. K a z l a u s k a i t ė 2010b, 59–60; ir min. liter.).

Pamatas meno kūrinyje atsisakyti įprastinių baltą spalvą žyminčių raiškos priemonių – metoniminiai ir metaforiniai ryšiai tarp tam tikrą kompozicinę visumą sudarančių realijų. Pavyzdžiui, § 2 ir § 4 iliustruojamieji eilėraščių fragmentai skelbia, kad baltumo požymį gali gauti ne tik žiedlapiai, bet ir vyšnios, jų šakos, taip pat sodas, kuriame tos vyšnios auga. Lygiai taip pat spalva gali būti perkelta iš

artimōsios, arba būtinōsios, aplinkos realių – kalbant apie meno pasaulį, apie jo atvaizdą sąmonėje, antrasis apibūdinimas, rodos, tinka labiau. Kitaip tariant, suvokimas rega nėra vien tik matymas – žiūrint į objektą ir jį apibrėžiant neįmanoma atsirišti nuo fizinių veiksnių: svarbus regėjimo lauko apšvietimas ir daikto dydis bei forma, stebėtojo atstumas iki objekto, kūno padėtis, fiziologinė galimybė tinkamai matyti ir pan. – visus veiksnius yra išvardijusi ir aptarusi Nadiežda Riabceva (žr. Р я б ц е в а 2000). Todėl kalbamuoji atveju aplinkybė, lėmusi būdvardžio *mėlynas* pasirinkimą, turėtų būti sutemos plačiaja prasme. Šiame kontekste tai liūdesio, sielos skausmo laikotarpis: mergaitė šoka ne su lyriniu subjektu, todėl šio jausena yra slogi. Be to, tradiciškai linksminamasi vakare; plg. konsekventiškus fragmentus *Ir žmogus tenemoka / Raudot baltųjų vyšnių skaudžiam šešėly*. K. Čib.; *Baltos vyšnios*. Mėlynas vakaras. A. Balt. *Šešėlio* tiesioginė reikšmė – ‘iš priešingos pusės apšviesto daikto tamsus vaizdas ant ko nors’.

3 poezijos fragmentuose tiesiogiai užsimenama apie žiedų vietą ant šakelių, žiedų purumą ir galimybę būti juntamo svorio: *Baltas vyšnios žiedas, ugningų saulės lūpų pakylėtas*. E. Miež.; *Ateinu ir sustoju prie lango, / Tarp žiedų sidabrinių, purių*. E. Miež.; *Ar [užkritęs vyšnios] žiedas neslegia tavęs, o mylima?* S. Santv.

Būdvardis *purus* yra nuoroda į tūrinę žiedų formą. Purūs – į aukštį iškilę, į šonus išsiskleidę žiedlapiai ir žiedai – dengia medžius arba, jau nukritę, apkloja žemę. Tūrio ypatybė šliejasi prie atributų ‘gausus’, ‘svarus’, vadinasi, žiedlapių sankaupos poezijoje kategorizuojamos kaip savaiame nejudančios, jos tiesiog yra.

Vėjo nupūsti žiedlapiai nugula ant žemės: takų, kelių ir pan., o nukristi gali ir ant plaukų, veido, pečių – ant žmogaus, plg. Takai *ir takeliai [vyšnių] žiedais apsnięti*. A. Mišk. ir *O vyšnių žiedlapiai nubalę / Man ant veido snigo*. V. Mač. Žemę poezijoje reikia suprasti dvejopai: tiesiogiai – kaip vaikščiojamąjį pagrindą, ir perkeltine reikšme – kaip bet kokio kūno, besilaikančio ant to pagrindo, paviršių. Reali vieta, kur nusileidžia žiedlapiai, įvardyta 7 pavyzdžiuose. Dar 2 pavyzdžiuose žiedlapiai ne nukrinta, bet jų prikrinta į ertmę – į širdį, kai žmogus atviras pasauliui, į burną: *Atsistosi po vyšniomis – sninga, / Ir prikris šilto sniego širdin*. J. Erl.; *Vėtra paliovė klykavus / Vyšnių žiedais užspringus*. M. Val. Tokia dislokacija – jau metaforinė.

6 eilėraščių fragmentuose vyšnių žiedus aktyviai veikia daugiau ar mažiau įsmeintintas vėjas. Jis žaidžia, išdykauja, pvz.: *Vėjas langinę pabaldeš, / švilpaus, krykš, pasislėpęs vyšnaičių žieduos*. A. Bern., bet jo veikla niokojanti, pvz.: *Ją [vyšnelę] degino saulė ir darganos purtė...* J. Baltr.; *Vėtra vyšnių žiedą neša*. J. Aist.; *Ir vėl pavasaris, vėl vyšniose / Pūga dulkina sniegais* [‘sklaido žiedlapius kaip dulkes’]. J. Aist. Vėjas – pragaištingas: jis turi galių ne tik nuplėšti nuo medžio pavienius žiedlapius, bet ir pakelti ir iškreikti ore iš pirmo žvilgsnio nepajudinamą žiedlapių klodą. Todėl neatsitiktinai vėjui – gulsčiajai oro srovei pavadinti poetai dažniausiai vartoja didesnės galios vėjų vardus: *vėtra* ‘sausumos audra’, *pūga* ‘stiprus vėjas su sniegu’, taip pat *dargana* ‘bjaurus, lietingas oras’. Vadinasi, reikia pripažinti vainiklapių neatsparumą gamtinėms jėgoms, jie yra ‘gležni’. Kaip matyti iš vėjo reikšmių, vėjo sąjugininkai yra saulė ir lietus.

Viename pavyzdyje vėjo darbą jaukti rimtį yra perėmęs voras: *nusidūzgas kamane / atsidūsta tinkle tačiau voras / taršo žiedlapių maną* M. Val. Kitos gyvos būtybės, besisukiojančios apie vyšnių žiedus, – bitės. Jų atpažįstamasis požymis – dūzgenimas: *Skamba virš jų [vyšnių žiedų] plonais sparneliais bitės*. K. Kub.; *Kokia diena! / Į žydintį vyšnyną. / Suskrido visos bitės*. A. Balt. Bitės paminėtos 4 fragmentuose, viename iš jų darbščiuoju vabzdžiu pavadinta tokia pat nuolat bruzdanti, kitais žodžiais, – gyva, žmogaus siela: *Trokšta bitė vėl išlėkt į sodą, / Vėl dūzgent kvapnių žiedų šaly. / <...> Bitė – mano siela nerami*. A. Balt.

§ 5. Vyšnios ir pagal augimo vietą, ir pagal laiką poezijos pasaulyje neatsiejamoms nuo žmogaus gyvenimo.

20 kartų eilėraščiuose pasakyta, kad vyšnios auga sodybos teritorijoje, prie namų: *už lango, už langinių, ties mano langu, palangiuos, po langais, po langu, prie pat namo, kiemelyje, sodely, sode, soduos⁴, ties tvorom, prie vartų, pavartėje*, šalia kelio ir svirties, pvz.: *Už naujakurio langinių – vyšnių sodas!* K. Kub.; *Tėvutėlio palangiuos / Vyšnios žydinčios linguos*. A. Mišk.; *pražydas kiemelio vyšnia, / ji, be abejo, ščia svarbiausia, išsiskleidus tuščiai...* D. Kaj.; *Žydi soduos vyšnios, / pievose purienos*. E. Miež.; *Ir šiandien pilna žemėje dainų / Ir vyšnių ties tvorom*. J. Strielk. Tai žmogaus aplinka: gimtoji, įprastinė ir todėl saugi, iš esmės kitokia negu visas likęs pasaulis – svetima, kupina pavojų ir išbandymų išorinė erdvė. Vyšnios, linkdamos ant kelio, uždengdamos šulinio akį, glėbdamos langus ir pan., sergsti nuo įvairiopais keliais, reglamentuotais ir ne, ateinančių negandų: *Atmenu tą kelią, svirtį, / Kurią saugo vyšnios plačios*. E. Miež. Dėl šios akivaizdžios funkcijos net dešimtyje poezijos fragmentų vyšnių augavietė nustatyta šalia lango. Mito-poetiniame suvokime langas yra pagrindinė atgamtinių jėgų landa (T o n o p o b 1984, 170).

Vyšnios auga ir *skvere* (1 pavyzdys): *susprogdina skvere vėjas vyšnią* M. Val. Skveras – irgi sodelis, tik jis žymi ne privačią, namų, o viešąją – miestiškosios kultūros plotmę. Dar 6 kartus medžių būnamoji erdvė nusitęsia už akiračio: jie apibrėžiami kaip sodžiaus, tėviškės, Lietuvos ir visos žemės puošmena ir priklausinys, pvz., *O žemėj žydi baltos vyšnios*. H. Rad. Taigi žydinčios vyšnios tradiciškai auga dviejų žmogaus veiklos sferų: namų, arba jaukiosios, ir svetimos, arba jaukinamos, sankirtoje. Tie keli atvejai, kai medžiai nėra skirtingų teritorijų riboženklis, leidžia įžiūrėti vyro klajūno figūrą ir įprasmina vyšnių žydėjimo metą kaip ciklinio laiko padalą.

Jaunosios kartos atstovas, privalėdamas identifikuoti save kaip subrendusį vyrą, išeina užkariauti nepažintų tolių, tėvai namuose lieka laukti grįžtančio sūnaus, pvz., *Kada Tėviškę puošdamos vyšnios / Balto muslino skraistėse skęs, / Tu [motina,] vėl lauksi namolei sugrįžtant / Ir sapnuose ilgėsies manęs*. V. Šniuol. Sūnus visada pareina ten, iš kur išėjo: jei ne fiziškai, tai mintimis: *Grįš [kareivis], žyding trakam, šilajam, / Sningant pavartėje vyšniom*. E. Miež.; *Žema troba ir baltas vyšnių sodas, / Į dangų įsirežęs vyturys. / <...> Ir šitas vaizdas lydi toks šviesus, kad /*

⁴ Čia aptariamoms tik tos žodžio *sodas* vienaskaitos ir daugiskaitos formos, kurios žymi veiksmo vietą. Apie *vyšnių sodą* ar *sodus* veikėjus (tokių atvejų 11) žr. § 2.

ką tik veikiu ir kur tiktai einu, – / nors man gražiausi toliai atsiskleisti, – / aš jį visur kankinamai regiu. E. Miež. Tokiu būdu prie namų pražydušios vyšnios įgyja laiko indikatoriaus vertę – konstatuoja praėjusį nekomplikuoto gyvenimo, vaikškumo etapą: *Vaikyste po žydinčių vyšnių nuometu, / Kodėl išleidai mus į kelionę?* J. Deg., ir apskritai pažymi kokio nors konkretaus įvykio išskirtą laiko tarpsnį: *Aš sugrįšiu namo dar, / Trečią kartą kai vyšnios žydės.* V. Moz.

Ženklinają žydinčių vyšnių paskirtį dar atviriau rodo fragmentai: *O pavasarį, / pavasarį – / paskui saulę pareisiu / su paukščiais, / mojuodamas / žydinčios vyšnios šaka.* M. Mart.; *O pavasariai toldami mos / Vyšnių sodo balta šakele...* A. Kryž. Judesys ranka – mojavimas medžio šakele, įvardytas veiksmoždziais *mojuodamas* ir *mos*, kalba apie žmogiškuosius artumo–tolumo reikšmės santykius: pasisveikinimą arba atsisveikinimą, kitaip tariant, artėjimą prie to, kas brangu, arba tolinimąsi nuo to, kas netenka vertės. Gesto semantiką patvirtina veiksmoždziai *pareisiu, toldami*. Dovanojama žydinčios vyšnios šaka – irgi mostas – yra vaizdinė informacija apie sveikinamajam jaučiamą palankumą ir, žinoma, progos ypatingumą: *Su žydinčia vyšnios šaka po langais <...> / Tave su Gimtadieniu sveikint malonu.* A. Kanc.

Pavasari išsprogę vyšnių žiedai yra įprastas dalykas: *Juk mums ir marios, ir pavasariai, / Ir vyšnios žydinčios* ne nauja. A. Mišk. Išsikleidę kitu metu, jie liudija išskirtinį: tiek asmeninį, tiek visuomeninį, gyvenimo momentą: *Tu mano meilė, / Mano rudeninė, / Kaip antrą kartą žydyti vyšnia.* A. Jon.; *Augo laisvė tik krauju palieta.* / Buvo spalvis ir žydėjo vyšnios... S. Nėr. *Spalvis* čia žymi ir 1917 m. revoliuciją Rusijoje – Sovietų Sąjungos valstybės susikūrimo užuomazgą.

Poezijoje, kaip ir realiame gyvenime, vyšnios žydi pavasarį, kalbant dar tiksliau, – gegužę, pvz.: *Ateiki pavasario ryto taku / Su vyšnių sniegu ant plaukų.* A. Vitk.; *Aš užaugau kartu su sodybos beržais. / Ir su vyšniom kartu pražydėjau gegužy.* A. Cib. Kalbamasis metų laikas išreikštas 6 fragmentuose, o mėnuo, vadinamas ir poetiškesniu *gegužio* vardu, nurodytas 9 kartus.

§ 6. Poetiniuose kūriniuose fizinių ypatybių nesistengiama įvardyti atvirai. Žmonės pasaulį pažįsta ir asociatyviai, todėl apie daikto esmę tenka spręsti ir iš aplinkinių faktų. Suradus dviejų ar kelių tikrovės objektų bendrą požymį, juos vienijančią grandį, sukuriama (ir išskleidžiama) poetinė metafora: savito – vaizdinio aplinkos pažinimo ir individualiai įvertintos informacijos perteikimo priemonė.

Išanalizavus tiesioginės reikšmės veiksmoždzius ir būdvardžius, paaiškėjo, kad vyšnioms pavasarį, gegužės mėnesį, būdinga krauti ir išskleisti ant šakų balvus kvapius žiedus, gausiai žydėti, linguoti ir linkti, šlamėti (žr. § 3 ir § 4). Purieji vyšnių žiedai dėl vėjo išdaigų virpa ir krinta ant žemės, o nukritę ir nukloję žemės paviršių, gali būti pustomi, kol pragaišta – jie gležni, gniužūs. Visi šie veiksmai poezijoje nusakomi ir ekspresyvia metaforine kalba.

Vyšnių žydėjimo pradžią žymi perkeltinės veiksmoždzių formos *puošėsi, ruošias, gaubias, ištryškusi*; buvimo su žiedais išorinėje pusėje tarpsnį – *apsivilko, apsitaisė, apsitaisiusią, apsirengus(i), susisupus(i), apsikrovus, apkrito, apdribę, aptekę, skęs*; kamieno ir šakų svyravimą – *parklumpa, daužia, paleis* (frazeologiz-

me rankas paleis ‘liausis ką daryti’), *purtė, pribėrė, barstanti, taško, pina, tvarko, ištiesė, kloja, neišplauks, kėlė, lūžo*; judėjimo sukeltą šlamesį – *prabyla, neišmels* – iš viso 30 pavyzdžių, pvz.: *Vyšnia ištryškusi po langu <...> taško dangų* A. A. Jon.; *Žiedais lyg jaunų sniegu apsirengus vyšnia*. S. Santv.; [Vyšnia] *artėjo*, susisupus į *ploniausią šilkinį šydą*. A. Dril.; *O buvom, o buvom lyg mažos vyšnaitės, / Pavasario rytą aptekę žiedais*. A. Jasm.; *vyšnių sodai par- / klumpa ant kelių* B. Pūk.; *Iš kur žinot galėjau, mama, / Kad <...> vyšnia balčiausia prie pat namo / Nuogas rankas žemyn paleis?* A. Mišk.; *Daug kartų vyšnios žiedus purtė*. A. Mišk.; *Ir poema raudos be žado, / Kaip žiedus barstanti vyšnia*. G. Pat.; *Vyšnios baltas kasas pina, tvarko*. E. Miež.; *per sodą vyšnių burės / kasmėt bet neišplauks* B. Jon.; *Po baltu nuometu žaliajam gegužy / Ties mano langu dvijen vyšnios lūžo*. B. Brazdž.; *Už lango prabyla išbalę / Vyšnių bokštai – daužia varpus*. E. Miež.

Ant žiedkočių prisitvirtinusių vainiklapių lengvą plazdenimą perteikia *sumirk-si*, o jau atsiskyrusių nuo augalo sklendimą ore – *verkė, lyja* (2 kartus), *rūkstančiu, sninga* (2 kartus), *snigo* (3 kartus), *nesnigtų, nusnigo, sningančiomis, sningant*. Šie veiksmožodžiai pavartoti 14 kartų, pvz.: *Tik sumirsi į šviesą ir krenta / Sulaukėjusių vyšnių žiedai*. J. Kunč.; *Ten linksta vyšnių šakos, / Baltais žiedais ten lyja*. S. Nėr.; *Snigo vyšnios... / Obelys nusnigo, / kaip diena nusninga po dienos...* E. Miež.; *Mano kūnas po sningančiomis vyšniomis guli*. L. Šved. Kad žiedlapiai pasiekė žemę, rodo *nutūpė, nutūpę*, kad susidūrimas su paviršiumi girdimas, – *skimbelėjo*, pvz., *Vyšnios žiedas nutūpė ant nuostabių pečių*. S. Santv. Žiedlapių buvimo kokybės pokyčius: didėjimą, menkėjimą, nykimą ir virsmą kita materija, konstatuoja po kartą pasitaikę *putoja, subliuško, neištirptų, išsilydys, užsiliepsnojo, sudegė, surudys* ‘taps rudas, susidėvėjęs’, pvz.: *Vyšnynai putoja krauju patręšti*. V. Braz.; *Subliuško baltos vyšnių putos / nakties juodajam bokale*. E. Miež.; *Viskas baigėsi... Seniai išmylėjau... / Vyšnios sudegė andai baltai...* E. Miež. Pirmojo pastraipos sakinio dalyvis *sulaukėjusių* iškelia būtiškąjį vyšnios ir žmogaus ryšį (plg. § 4).

Aptartuose pavyzdžiuose vyšnių medžiai ir žiedlapiai veikia patys. Dar 8 fragmentuose žiedų atsiradimas aiškinamas kito veikėjo veiksmis. Personifikuojamos laiko kategorijos, būtent gegužis, pavasaris ir vaikystė: *Gegužis vyšniom linko, / Laukus žiedų pripylė!* A. Mišk.; *Obelis, vyšnias lyg jaunąją / Apnėrė [pavasaris] baltu šilko tulium [‘tiuliu’]*. J. Aist.; *Sudie, vaikyste, sidabru / Vyšnias man po langais pakūrus*. A. Deg.; dalyvis *pakūrus(i)* bendrajame kontekste reiškia ‘išryškinusi, įprasminusi’. Be to, viename Jono Strielkūno eilėraštyje pasakyta, kad vyšnių sodai yra papuošti žiedais, bet puošėjas nutylėtas: *Papuošti pasaulio sodai / Vienodu vyšnių vainiku*. (Apie tai, kad žydėjimo baigtį lemia vėjas, vienas pats arba su pagalbininkais, žr. § 4.)

Žiedų ypatybę nukloti paviršių storu sluoksniu aiškiausiai parodo ‘potvynio’ veiksmožodžiai. Lyrinis subjektas jaučiasi brendantis per žiedlapius, regi juose pasinėrusias pirkias, skęstančią Lietuvą ir žemę, pvz.: *Aš tylių naktį atsikėlęs / per vyšnių žiedlapius brendu*. E. Miež.; *O Lietuva paskendusi vyšnynuos*. D. Teiš. Žiedai šiuo atveju yra antrinis, foninis, objektas.

§ 7. Visi aptarti veiksmožodžiai tiesiogiai reiškia agregatines (skystąją, kietąją, dujinę) vandens formas, ugnį ir gyvą būtybę – pirmiausia žmogų, taip pat žmogaus naudojamus buitinius daiktus. Tokias semantines pozicijas patvirtina ir daiktavardinės metaforos.

Žydintis vyšnios medis poezijoje vaizduojamas kaip mergina. Daiktavardžiais *mergaitė, merga, nuotaka, jaunoji* medis įvardytas 5 kartus, pvz.: *Graudžiai verkė vyšnaitė sustojus – / kaip mergaitė prie kryžiaus kely...* E. Miež.; *Jau [vyšnaitės] apsilvilko į baltus rūbus, / Kaip nuotakos mergos.* P. Vaič. Lajos su išsprogusiais žiedais metaforos – nekasdienių (prabangesnių, maloniai čiuopiamų) viršutinės kūno dalies apdarų ir galvos puošmenų pavadinimai. 12 kartų pavartoti (*šilko*) *rūbas, švarkas, šilkinis šydas, šilkas, muslino skraistė* ir *kasos, kaspiniai, vainikas, nuometas*; lietuvių kultūroje antrosios grupės vardais žymimos realijos laikomos esamės (ar besibaigiančios vestuvių dieną) mergystės ženklais, pvz.: *Vyšnios puošėsi šilko rūbu.* S. Žuk.; *Išeinu į laukus: ieškau buvusio vėjo, / Šieno, baltojo vyšnių švarko...* E. Miež.; *Man sumelavo grįžtantys paukščiai / Ir baltas vyšnių šilkas.* A. Mišk.; *ir vėl šerkšnotą savo marmurą / į baltus vyšnių kaspinus iškeisi.* A. Mas.; *Gaubias vyšnios nuometais baltais.* S. Žlib. Jaunoms moterims prideramiems daiktams artimi po vieną kart – iš viso 7 kartus – paminėti *skėtis, vėliava, burė ir bokštai*, taip pat *kilimas, patalėlis, drobės*. Naudojami pagal paskirtį, visi jie laikosi ant kokio nors pagrindo, esti išskleisti ir (arba) iškelti, pvz.: *Po balto vyšnyno skėčiu / saulė rašo laišką vakaro tylai.* A. Slav.; *Nupiešiu vyšnelę / <...> Kaip vėliavą baltą, / Prie vartų iškeltą.* Int.; *Vyšnaitės balto sniego / Patalėlių kloja.* V. Vals.

Su vyšnių žiedlapiais lyginami ir tapatinami tie tikrovės objektai, kurie neat-siejami nuo oro: jame juda arba susiformuoja dėl tam tikrų atmosferos sąlygų. 25 kartus pavartotos metaforos *mana* ‘iš dangaus kritęs maistas’, *angelo plunksnos, drugeliai, plaštakės, ūkas* ‘šilto garuojančio oro ar kylančio rūko regimasis sluoksnius’, *fontanai, puta, putos, snaigės, sniegas, sniegai, sniego karsniai, pusnis, pusnys*, pvz.: *Žiedlapiai leidžias lyg angelo plunksnos.* A. Puiš.; *Ar tu buvai kada plaštakėm virpanti vyšnia?* S. Santv.; *Vyšnia <...> / Žiedų fontanais taško dangų* A. A. Jon.; *Žalias gegužio sodas / Su vyšnaičių balta puta.* T. Rost.; *Atšaldei vasarą, obelų ir vyšnių sniege!* G. Jok. Išvardyti daiktavardžiai iškelia ne tik ‘judėjimo’ ypatybę. Trapią, gležną žiedlapių prigimtį akivaizdžiai perduoda *plunksnos, puta, putos, snaigės*. Jais žymimi daiktai, drauge su šiame kontekste nerealizuoju pūko vardu, yra lengvumo, purumo etalonai (P a u l a u s k a s 1987, 171). Be to, *plunksnos, snaigės*, kaip ir *sniego karsniai, drugeliai, plaštakės*, atkreipia dėmesį į atskirų žiedų formos grožį. Akcentuotina, kad poetiniame pasaulėvaizdyje įprasčiausia yra žiedlapių – sniego paralelė: vien *sniego* formos pasitaikė 13 kartų. Tokia sąsaja motyvuota, nes abu gamtiniai objektai turi daugiausia bendrų atributų: ‘baltas’, ‘krinantis / dengiantis’, ‘purus / minkštas’, ‘neatsparus temperatūros pokyčiams’.

Paskutinė metaforų grupė susideda iš 4 daiktavardžių: *ugnis, vaškas, sidabras* ir *skeveldros* ‘nuo kietojo daikto atskilusios dalys’. Jie labiausiai žymi dvi žiedlapių ypatybes – konkretų šviesos toną ir gebėjimą tam tikromis sąlygomis pakeisti pavidalą, pvz.: *Aš sudeginau žalią jaunystę / Balta rūkstančių vyšnių ugnim...*

E. Miež.; *Ir baltas vyšnių vaškas / Akyse į gruodą surudys*. A. Cib.; *Išsilydys vėl vyšnių sidabras*. E. Miež.; *susprogdina skvere vėjas vyšnių / ir skeveldrom baltom madam / nusėta delsia ryžtis / leist šuneliui daryti ką nori* M. Val. Pridurtina, kad epitetas *balta* junginyje *balta ugnis* yra griežtai opozicinis būdvardžiui *žalia* pagal laikotarpio žymę: plačiąja prasme pirmasis žymi statišką būseną, nekintantį pilnumą (plg. V a i t k e v i č i e n ė 2001, 133), antrasis – judesį, nepastovumą ir prieštaras.

Tokias pačias žiedlapių ypatybes: spalvą, purumą, gausą ir artimiausią – čiuopiamą – sąlytį su žmogumi, nusako metaforiniai epitetai; jų 11. Tiesiogine reikšme šie epitetai patenka į tuos pačius ‘gyvos būtybės’, ‘vandens formų’, ‘metalo’, ‘ugnies’ semantinius laukus. Pasitaikė būdvardžių formos *baltaplaukės*, *garbiniuota*, *didžturtė*, *šerkšnotais*, *sidabrinių*, *šiltieji*, *šilto* ir daiktavardžių vienaskaitos kilmininkai *sidabro*, *perlo*, pvz.: *Ir gegužio vyšnios baltaplaukės / Akmenėliui neišmels širdies*. A. Cib.; *Štai mano gegužės vyšnelė didžturtė*. J. Baltr.; *O geguže, esi <...> šerkšnotais vyšnių žiedlapiais*. J. Vaič.; *O širdis taip gailis / sidabrinių vyšnių, nužudytos meilės*. E. Miež.; *Šiltieji žiedai prajovingai [‘nepaprastai’] svaigino / pavkypusiais turtais galvužę vaikino*. A. Last.; *Pribers <...> / saulėtų perlo žiedlapių*. V. Reim.

§ 8. Vyšnių žiedlapių metaforizacijos pagrindu visada eina spalvos ypatybė. Baltas yra tas, kurio paviršius atspindi daugiausia, ne mažiau kaip 80 proc., šviesos. Šviesą skleidžiančių ir ją atspindinčių arba praleidžiančių objektų atvejais regimojo vaizdo ypatybė, fizikoje vadinama šviesiu, suvokiama šiek tiek skirtingai: sakysime, šviečianti saulė ar kaitinamoji lemputė, apibūdinant preciziškai, yra aki-nanti, skausi, apšviestas sidabras – tviskantis, blizgus, spinduliavimą praleidžiantis vanduo – tyras, skaidrus, permatomas ir pan. Bet kalbant šie požymiai neretai įvardijami paprastai: pasirenkami bendresnės semantikos, šaknų *švies-* arba *bal-*, žodžiai.

Jeigu lietuvių kultūroje tokie daiktai kaip drobė, vaškas, sniegas, šarma – garų kristalai, sidabras reprezentuoja baltą spalvą (plg. P a u l a u s k a s 1987, 177–178), vadinasi, su jais tapatinami balti vyšnių žiedlapiai irgi suvokiami ir vertinami kaip *šviesūs*, *giedri*, *tyri*, *nepaliesti* – *švarūs*, *skaistūs*, o pakreipus mintį į grynai moralinę plotmę, – ir *nekalti*, *teisūs*, *nebariami*, *laukiami*, *trokštami*, *poetiški*, apibendrintai, – *gražūs*: *Palinksta vyšnynų šviesa / prie parkritusio žemėn*. J. Kel.; *tik ta žydinčios vyšnios skaista* R. Ket.; lyg tyrumu *pražydę vyšnios*. A. Kanc.; *Žydėjimas vyšnių*. Nepaliestas giedras baltumas / *Sidabro ūku vainikuoja akimirką švytinčią, vaiskią*. A. Puiš.; *Ir žalsganas mėnuo / Kalbina / Vyšnių nekaltybę* – B. Aug.; *Nesubarti žydinčių vyšnių*. J. Nekt.; *Jis nekaltino niekuo, nebuvo teisėjas galis / nuteist ugnimi ar išteisinti vyšnių žiedais*. L. Gut.; *Tūkstančius kartu laukiamas – kaip vyšnių baltas žydėjimas*. J. Deg.; *Dar trokštu eit per baltą vyšnių sodą*. S. Santv.; *Ir mūsų Žemė Saulei himnus gieda / <...> vyšnių lyrine žiedų pusnim*. J. Graič.; *tai ta vyšnia tas grožio medis visas iš poezijos* E. Drung. Baltažiedžių ir raudonžiedžių augalų spalvos semantinis krūvis visada maksimalus (plg. aguonas

apibrėžiančios pačios ryškiausios – gelsvai raudonos spalvos konotacijas: K a z - l a u s k a i t ė 2010, 64–67).

Šviesa, skaista, baltumas yra ‘vyšnių žiedlapių’ reikšmės metaforos, pagrįstos spalvos ypatybe. Išskėlus į idėjų lygmenį kitas identifikuojamąsias žiedlapių ypatybes – virpėjimą, gausą, kvapą, tų ypatybių vertinimą, sukuriamos sąlygos abstrakčiosioms metaforoms atsirasti. 7 kartus pavartoti daiktavardžiai *pūga, bangas* ‘smarkus lietus su audra’, *svaigulys* ir *juokas, turtai, ženklai*, pvz.: *Pūga – bangas tų [vyšnių] žiedų!* J. Aist.; *Balto vyšnios žiedo trumpas svaigulys*. A. Puiš.; *Vyšnių juokas sniego kąsniais krinta*. Int.; *Pražydo ievos, vyšnios, obelys – / Ženkla! gyvybės, ne mirties!* A. Mišk.

§ 9. Itin šviesų vyšnios paveikslą poezijoje lemia augalo pripažinimas aktyviu žmogaus aplinkos dėmeniu. Kaip paaiškėjo, žydingi vyšnia yra namų sergėtoja, ciklinio laiko matas, svarbiausių pokyčių pranašas (žr. § 5). Įgijusi grožio ir gėrio pavasarį vertę, ji natūraliai tampa ir jauno žmogaus vidinio pasaulio, psichinės būsenos raiškos priemone: *O dvasioj, – kaip vyšnių pražydusiam sode*. K. Bink.; *Mūsų [jaunų žmonių] dienos – kaip žventė, / Kaip žydėjimas vyšnios*. S. Nėr.; *Tuomet [jaunystėje] ir šis pasaulis rodės / Tartum pražydes vyšnių sodas*. J. Aist. Ypač dažnai, maždaug penktadalyje eilėraščių fragmentų, meniniai vaizdai aktualizuoja mažiausiai valdomą jausmą – meilę.

Jau aptarta poetiniame pasaulėvaizdyje ryški žydinčios vyšnios ir merginos paralelė (žr. § 7). Jauna mergina su vyšnia siejama pagal skaistumo požymį ir yra subjekto – kalbėtojo vyro meilės objektas: *Buvai panaši man / į baltą, žiedais apsitaisiusią vyšnią*. A. Val.

Jaunas vyras – *bernas, piemuo* tradiciškai yra aktyvus: keliaujantis ir ieškantis pripažinimo, pvz., *Ir vėl aš klaidžioti einu / Prie tavo balto vyšnių sodo*. A. Balt. Moteris veikia namų aplinkoje ir stengiasi apglėbti vyrą savo dėmesiu ir atsidavimu: *Aš su juo draugavau, jį mylėjau, / Apkabindavau vyšnių snieguos*. E. Miež. Tokiu būdu vyšnios žiedlapių apibrėžta erdvė įprasminama kaip sutartinė pasimatymo vieta, pati meilė ir aiškiausių pasižadėjimo kitam ženklų – bučinio ir žiedo – metafora: *Visas kaimas miega, / jis [bernas] – į vyšnių sniegą*. E. Miež.; *jei būtų toks veidrodis / kuris atspindėjo / tik tavo mane / ir pražydusią vyšnią <...> diena jį sutrintų* A. Kaz.; *Visos pievos žydėtų, jei po pievas pabučiavimus tavo paberčiau, / Neištirptų kaip vyšnių (čerešnių [‘trešnių’]) pavasario sniegas*. B. Brazdž.; *Sidabro [vyšnelės] žiedas man per pigus, / O žaliosios rūtos per karčios*. E. Miež.

Meilė, kaip ir bet kuris jausmas, nesitęsia amžinai. Ekspresyvieji žiedlapių visumos pavidalai nusako ir audringą jos pradžią, ir jos nunykimą: *Įsisiautus vyšnių pūgai, / Susitiksime ties varteliais...* E. Miež.; *O dienos, mano dienos, ir meilė kvaila, lyg piemenio, / Nukukavo vyšnių snieguose gegužė...* J. Aist.

§ 10. Tyrimas apibendrintinas tokiomis svarbiausiomis išvadomis:

1. Poezijoje tiesiogiai daugiausia kalbama apie vyšnios medžius ir jų žiedus, žiedlapius. Vyšnios dažniausiai reiškiasi kaip veikėjos: jos augina žiedus, pražysta, gausiai žydi, nuo žiedų naštos svyra, kol žiedai, judinami vėjo, nukrinta ir nuvysta.

Žiedai ir žiedlapiai paprastai veikia patys, rečiau yra kito veikėjo veiksmo priemonė arba veiksmo vieta. Būdingosios jų ypatybės: ‘baltas’, ‘atskiras, grakščios formos, judantis / neskaidomas, išsklides erdvėje, statiškas’, ‘purus, minkštas’, ‘neatsparus poveikiui, švelnus’, ‘būnantis pagrindo viršuje’, yra suvokiamos rega, iš dalies ir lytėjimu. Užduodžiamos, išgirstamos ypatybės (‘kvapus’ ir ‘šnarantis’) nėra relevantinės.

2. Vyšnia savo augaviete parodo žmogaus namų ir įprastinės veiklos teritoriją, žydėjimu paskelbia aktyvios veiklos laikotarpio gamtoje ir žmogaus gyvenime pradžią, apskritai paženklina svarbiausius fizinės ir dvasinės plotmės įvykius. Ryškiausiai vyšnios žiedų įvaizdžiais koduojamas meilės jausmas.

3. Bendroji ‘vyšnios’ ir ‘vyšnios žiedlapių’ reikšmė vartojamų metaforų kryptis – žmogus ir jo aplinka. Analizuojamieji fragmentai liudija tokias kognityvines metaforas: vyšnia yra ŽMOGUS (MERGINA); vyšnios žiedas, žiedlapiai yra žmogaus BUITIES REIKMUO, kietoji, skystoji ir dujinė VANDENS FORMOS, UGNIS, METALAS, smulkus skrendantis GYVŪNAS. Įvairios kognityvinių metaforų autorinės versijos – izomorfiškos. Dėl net kelių sutampančių atributų poetai labiausiai mėgsta vyšnių žiedlapių – SNIEGO vaizdinį. Šis kodas iškelia išpūdingiausius vyšnių žydėjimo etapus: visų žiedų išsiskleidimą ant šakų ir žiedlapių byrėjimą bei jais nuklotą žemę⁵.

Literatūra

- B a r t m i ņ s k i 1985 – Jerzy Bartmiński, „Stereotyp jako przedmiot lingwistyki“, *Z problemów frazeologii polskiej i słowiańskiej*, 3 (red. M. Basaj i D. Rytel), Wrocław: Osolineum, 25–33.
- B a r t m i ņ s k i 1999 – Jerzy Bartmiński, „Punkt widzenia, perspektywa, językowy obraz świata“, *Językowy obraz świata* (red. J. Bartmiński), Lublin: Wydawnictwo UMCS, 103–120.
- K a z l a u s k a i t ė 2010a – Rūta Kazlauskaitė, „Spalvų pavadinimai Janio Akuraterio apysakos ‘Kalpa zėna vasara’ vertimuose į lietuvių kalbą“, *Valoda dažadu kultūru kontekstā*. Zinātnisko rakstu krājums, 20, Daugavpils: DU akadēmiskais apgāds Saule, 128–141.
- K a z l a u s k a i t ė 2010b – Rūta Kazlauskaitė, „Žydinčios aguonos vaizdinys lietuvių poezijoje“, *Filologija*, 15, 53–70 [prieiga internete: <http://su.lt/old.su/bylos/mokslo_leidiniai/filologija/2010_15/kazlauskaite.pdf>, žiūrėta 2011-08-19].
- L a p ė, N a v i k a s 2003 – Juvencijus Lapė, Gediminas Navikas, *Psichologijos įvadas*, Vilnius: LTU Leidybos centras.
- L o t m a n 2004 – Jurij Lotman, *Kultūros semiotika*, Vilnius: Baltos lankos.

⁵ Reikia pridurti, kad vyšnios – introdukuoti vaismedžiai, Lietuvoje išplitę palyginti neseniai. Todėl būtų nekorektiška teigti, kad poezijoje išsispaudęs vyšnios paveikslas siekia toliausią sąmonės lygmenį. Svarbiau yra tai, kad nustatyti vyšnios struktūravimo principai beveik be išlygų tinka visiems baltažiedžiams medžiams apibrėžti. Sprendžiant iš turimų ilgą laiką kauptų poezijos pavyzdžių, pirmiausia toks medis, beje, neįvežtinis, yra ieva, kuri kartu su vyšnia priklauso slyvinių pošeimui. Ryškesnis abiejų augalų (iši)vaizdavimo skirtumas tėra vienas – ievo gali žymėti kiek tolesnę negu sodybvietė žmogaus erdvę; poetiniame pasaulėvaizdyje jos auga ne tik pavartėje ar šalikelėje, bet ir pievose, laukuose, prie miško, kalno, upės. Ši aplinkybė lemia nebe tokį glaudų ryšį žmogui.

- M i k u l s k a s 2009 – Rolandas Mikulskas, „Kognityvinė lingvistika ir leksikografijos problemos“, *Kalba ir žmonės*, Vilnius: VU leidykla, 39–80.
- P a u l a u s k a s 1987 – Paulauskas Jonas, *Sisteminis lietuvių kalbos žodynas*, Vilnius: Mokslas.
- V a i t k e v i č i e n ė 2001 – Daiva Vaitkevičienė, *Ugnies metaforos*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir taustosakos institutas.
- V a s k e l i e n ė 2007 – Jolanta Vaskelienė, *Trumpas teksto lingvistikos žinynas*, Šiauliai: ŠU leidykla.
- А п р е с я н 1986 – Юрий Д. Апресян, «Дейксис в лексике и грамматике и наивная модель мира», *Семиотика и информатика*, 28, Москва: ПИК ВИНТИ, 5–33.
- А п р е с я н 1995 – Юрий Д. Апресян, *Избранные труды*, т. 1: *Лексическая семантика*, Москва: Восточная литература РАН.
- Р я б ц е в а 2000 – Надежда К. Рябцева, «Ментальная лексика, когнитивная лингвистика и антропоцентричность языка», *Труды международного семинара Диалог'2000 по компьютерной лингвистике и ее приложениям* (ред. А. С. Нариньяни), т. 1: *Теоретические проблемы*, Протвино, 268–273 [prieiga internete: <<http://www.dialog-21.ru/Archive/2000>>, žiūrėta 2011-03-05].
- Т о п о р о в 1984 – Владимир Н. Топоров, «К символике окна в мифопоэтической традиции», *Балто-славянские исследования* 1983, Москва: Индрик, 164–185.

Cituotų poetų vardų ir pavardžių sutrumpinimai

J. Aist. – Jonas Aistis	ternete
B. Aug. – Balys Auginas	K. Inč. – Kazys Inčiūra
A. Balb. – Alis Balbieris	D. Jak. – Darius Jakulevičius
A. Balt. – Algimantas Baltakis	A. Jasm. – Antanas Jasmantas
J. Baltr. – Jurgis Baltrušaitis	G. Jok. – Gediminas Jokimaitis
A. Bern. – Albinas Bernotas	A. A. Jon. – Antanas A. Jonynas
K. Bink. – Kazys Binkis	A. Jon. – Antanas Jonynas
V. Buk. – Vincinas Bukotienė	B. Jon. – Birutė Jonuškaitė
V. Braz. – Vladas Braziūnas	D. Kaj. – Donaldas Kajokas
B. Brazdž. – Bernardas Brazdžionis	A. Kanc. – Antanas Kancevičius
A. Cib. – Antanas Cibulskis	E. Karn. – Elena Karnauskaitė
K. Čib. – Kazys Čibiras	M. Karč. – Mykolas Karčiauskas
N. Dangv. – Neringa Dangvydė	A. Kaz. – Aušra Kaziliūnaitė
A. Deg. – Albinas Degutis	J. Kel. – Julius Keleras
J. Deg. – Janina Degutytė	R. Ket. – Robertas Keturakis
B. Dick. – Bronė Dickontienė	A. Kryž. – Algis Kryžanauskas
A. Dril. – Antanas Drilinga	K. Kub. – Kostas Kubilinskas
E. Drung. – Erika Drungytė	J. Kunč. – Jurgis Kunčinas
J. Erl. – Juozas Erlickas	A. Last. – Adomas Lastas
R. Graib. – Rimgaudas Valentinas Graibus	P. Lemb. – Pranas Lembertas
J. Graič. – Jonas Graičiūnas	S. Lyg.-Buc. – Stasė Lygutaitė-Bucevičienė
L. Gut. – Leonardas Gutauskas	V. Mač. – Vytautas Mačernis
G. Iešm. – Gintautas Iešmantas	M. Martinaitis – Marcelijus Martinaitis
Int. – pavarde nepasirašytas pavyzdys in-	

A. Mas. – Antanas Masionis
E. Miež. – Eduardas Mieželaitis
R. Mil. – Rasa Milerytė
A. Mišk. – Antanas Miškinis
V. Moz. – Vladas Mozūriūnas
J. Nėkr. – Juozas Nekrošius
S. Nėr. – Salomėja Nėris
G. Pat. – Gintaras Patackas
V. Pil. – Vlada Pilypavičiūtė
K. Plat. – Kornelijus Platelis
B. Pūk. – Birutė Pūkelevičiūtė
A. Puiš. – Aldona Elena Puišytė
H. Rad. – Henrikas Radauskas
V. Reim. – Vacys Reimeris
T. Rost. – Tatjana Rostovaitė
S. Santv. – Stasys Santvaras

A. Slav. – Albinas Slavickas
J. Strielk. – Jonas Strielkūnas
K. Šešk. – Karolis Šeškus
P. Širv. – Paulius Širvys
V. Šniuol. – Vytautas Šniuolis
L. Šved. – Leonas Švedas
D. Teiš. – Dalia Teišerskytė
J. Vaič. – Judita Vaičiūnaitė
P. Vaič. – Pranas Vaičaitis
A. Val. – Alvydas Valenta
M. Val. – Mindaugas Valiukas
V. Vals. – Valerija Valsiūnienė
O. Var. – Ona Variakojienė
A. Vitk. – Aniuta Vitkauskaitė
S. Žuk. – Snieguolė Žukauskienė
S. Žlib. – Stasys Žlibinas

Rūta Kazlauskaitė

Žydinčios vyšnios vaizdinys lietuvių poezijoje

S a n t r a u k a

Pagrindinės sąvokos: *vyšnia, poezija, vaizdinys, reikšmė, metafora, ženklas.*

Semantinis-kognityvinis tyrimas skirtas žydinčios vyšnios vaizdinui, kurį rodo lietuvių poezija, sukomponuoti ir įvertinti. Iš pradžių straipsnyje aptariamos kalbos vienetų tiesioginės reikšmės ir metonimijos, po to – metaforinė (asociatyvioji) turinio raiška. Tyrimo medžiaga – 159 eilėraščių fragmentai.

Poezijoje dažniausiai pabrėžiamos regimosios, rečiau lytimosios ir uodžiamosios vyšnios ypatybės: nestatiška medžio padėtis, balta žiedlapių spalva, dekoratyvinė atskirų žiedų forma arba žiedų išsklidimas erdvėje ir gausa, jų buvimo vieta virš šakų arba žemės, neatsparumas vėjui ir svaiginantis kvapas. Šios ypatybės yra metaforų, vartojamų ‘vyšnios medžio’ ir ‘vyšnios žiedlapių’ reikšme, pagrindas.

Vyšnia – lietuviui labai artimas medis. Ji auga prie lango, vartų, šulinio ir taip pažymi dviejų skirtingų žmogaus veiklos plotmių: savosios (namų) ir svetimosios (pasaulio) sandūrą. Vyšnių žydėjimo metas suvokiamas kaip ciklinio laiko padala, kokio nors itin svarbaus įvykio momentas.

Vyšnios vaizduojamos kaip jaunos merginos. Vyšnių žiedlapiai asocijuojami su smulkiomis išraiškingos formos gyvūnais, viršutinėmis žmogaus kūno dalimis, žmogaus susikurtais daiktais ir medžiagomis, reikalingomis dirbiniams pagaminti, kietąja, skystąja ir dujine vandens formomis (dažniausiai sniegu), taip pat ugnimi. Poezijoje daugiausia kalbama apie išpūdingiausius vyšnių žydėjimo laiko etapus: visų žiedų išsiskleidimą ant šakų ir žiedlapių byrėjimą.

Vyšnių žydėjimas žmogui įgyja simbolio vertę. Tai šviesos, skaistos, tyrumo, nekaltybės, meilės, apibendrintai kalbant, – grožio vizualioji metafora.

Rūta Kazlauskaitė

The Mental Image of the Cherry in Blossom in Lithuanian Poetry

S u m m a r y

Keywords: *cherry, poetry, mental image, meaning, metaphor, sign.*

The present semantic cognitive research is meant to compose and evaluate the image of the cherry in blossom in Lithuanian poetry. The article discusses direct meanings and metonymies of language units, followed by metaphorical (associative) expression of contents. The fragments of 159 poems have been analysed.

In poetry most often visual features of the cherry are emphasized, tactile and olfactory features are less frequent: non-static position of a tree, white colour of petals, decorative form of separate blossoms or the spread of blossoms in space and their abundance, their location above the branches or the ground, non-resistance to wind and dizzying smell. These features are the basis of metaphors that are used in the meaning of ‘cherry tree’ and ‘cherry petals’.

Cherry is a very close tree for a Lithuanian. It grows close to the window, the gate, the well and thus indicates the junction of two different planes of human activity: own (home) and alien (the world). The time of cherry blooming is perceived as the step of a cyclical time, the moment of a certain important event.

Cherries are depicted as young unmarried women. Cherry petals are associated with little animals of expressive form, upper parts of human body, things made by people and materials necessary to produce articles, solid, liquid and gas form of water (usually snow), also fire. In poetry it is mostly talked about the most impressive stages of the time of cherry blooming: spreading of all the blossoms on the branches and falling of the petals.

Cherry blooming gains the value of a symbol for a person. It is a visual metaphor of light, chastity, purity, innocence, love, in general, of beauty.

R ū t a K A Z L A U S K A I T Ė
Lietuvių kalbotyros ir komunikacijos katedra
Šiaulių universitetas
P. Višinskio g. 38
LT-76352 Šiauliai
[kazlauskaite@takas.lt]